

OTORİTER TÜRK MODERNLEŞMESİNİN CİNSİYET REJİMİ

Serpil Üşür Sancar*

Yaşadığımız coğrafyada XX. yüzyıl boyunca oluşan etnik çatışmalar, ulusal savaşlar, dinî göçler ve yanı sıra yeşeren büyük umutlar üzerine bugüne kadar çok söz söylendi. Bugüne kadar çoğunluğumuzun pek de eleştirmedeği ender konulardan biri ise, bu topraklarda yaşanan Türk Devrimi'nin kadın hakları konusunda evrensel ya da Batılı diyebileceğimiz standartlarda bir dönüşümü gerçekleştirdiği iddiası idi. Oysa, 2000'li yıllarda âdet olan 'bilanço çıkarma' faaliyetleri sırasında gördük ki, 'kadın hakları' konusunda 'Tanzanya'dan da geri' kalmış olmakla malûl durumdayız. Bilançolarda görünen, % 85'i okumaz-yazmaz ya da sadece ilkokul okumuş; ömür boyu çalışsa da % 80'inin elinin paraya değmediği gönüllü emekçiler ordusundan oluşan bir kadın 'nüfus'a sahibiz. Toplumumuzun temeli olan 'aile'nin sevgili annesi ve 'içişleri bakanı' olsa da, dış işlerde doğru dürüst bir 'temsilci' grubunu bile Parlamento'ya sokamamış bir 'nüfus' olan kadınların; ağır şiddet koşulları altında yaşayıp, hiçbir asayiş istatistiğine bile doğru dürüst girememiş olma durumları ise giderek onların 'nüfus' dahi olamadıklarını gösteriyor aslında. Yaşadık-

* Prof. Dr. Serpil Üşür Sancar, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

ları şiddet, polis tarafından değil de akrabaları ya da kocaları tarafından uygulandığı için ‘insan hakları ihlallerinin mağdurları’ arasında bile sayılmıyorlar. Bu şiddet sanki sadece yoksul, Doğulu, aşiretli ve barbar erkekler tarafından uygulanıyormuş gibi adına cinsel şiddet değil, ‘namus cinayeti’ deniyor ve böylece ‘yerelleştiriliyor’. Memleketin ‘orta sınıf’ hâline gelmiş, okumuş, eli meslek tutan, kentli, Batılı, modern yaşamın gereklerini benimsemiş, ‘kurucu irade’ye dahil olmuş, ‘sol’lu, ‘sağ’lı erkekleri ise söz konusu kadın ‘nüfus’un sorunlarının gerikalmışlık, cehalet ve geleneksel kültürden kaynaklandığına -dolayısıyla kendi dünyasının dışındaki alandan sirayet eden sorunlar olduğuna- inanmış olmanın verdiği iç-huzur ile yaşamakta. Memleketin her meselesini siyasetin konusu hâline getirebilen ‘kurucu irade’ mensubu erkek elitler ise, konu kadın ‘nüfus’ meselelerine geldiğinde bu sorunların kaynağının ‘gelenek’ olduğu iddiasını ileri sürüyorlar ve yaşanan kadın hakları ihlallerinin gün gelip, ekonomik ve kültürel gelişme arttıkça, eğitim yaygınlaştıkça çözüleceğine inanıyorlar. Erkek dünyaları içinde var olagelen ‘para ile kadın satın alma’ alışkanlıklarını metropol-kentli ve yeni küreselleşmiş biçimleri -örneğin Slav örnekler üzerine çeşitlemeler- ile zenginleştiren ‘iş adamları’ ve ‘paralı erkekler’ dünyası ise bu iddialarda başı çekiyor. Daha fazla paraları olduğu sürece daha ‘güzel’ kadınlar satın alabileceklerini düşleyen bu ‘modern ve Batılı erkekler’ dünyası ise bunun bir tür ‘insan köleliği’ değil -çünkü görünüşte zorla yapılmıyor- adı ‘aşk ilişkisi’ olan başka bir bireysel tercih alanı olduğunu söylüyor. Bu tür bir ‘modern’ erilliğin tüketimi için televizyon ekranlarında, reklam afişlerinde, ofis, iş yeri, otel ve eğlence mekânlarında sürekli ortalıkta ‘görünen’ genç ve güzel kadınlar bulundurulması, aslında bu kadın ‘nüfus’un en modern işlevinin ‘seyredilme’ ve ‘satın alınma’ olduğunu gösteriyor.

Sözü ‘mağduriyet’ söylemine getirmek değil bu yazının amacı. Tersine, söz konusu ‘bilanço çıkarma’ faaliyetine bir halka eklemek isteği ile bu ‘kadınlara faklı bakan’ ‘modern’ iradenin bir tür gözden geçirilmesi çabalarına bir katkı oluşturmak. Bu yazı, eleştirdiği ‘modern’in karşısında yeni bir post-modernlik, gelenek savunuculuğu, liberal özgürlükçülük veya başka bir ‘yeni’ önermiyor. Bu coğrafyadaki ‘uygarlık arayışı’nın çok önemli bir dönemeci olduğunu düşündüğüm modernleşme çabalarının içeriden bir eleştirisi olmaya niyetli; artık ‘otoriter’ erilliği de eleştirebilmek ve insanlara daha çok eşitlik ve özgürlük sunabilecek bir yaşamın olanaklarını düşlemek amacındadır bu yazı.

TÜRKİYELİ SOSYAL BİLİMCİLERİN MODERNİST KÖRLÜĞÜ

Türkiye’de siyasal rejimin otoriter niteliği hem gündelik yaşamdaki siyaset sohbetlerinin hem de sosyal bilimciler arasındaki tartışmaların temel konusudur. Türkiye’de demokrasinin sınırlılıklarının ve toplumun otoriterliğinin derin kökenlerini sorgulayan farklı yaklaşımlar herkesin malumdur. Otoriterliğin kaynağını bürokratik devlet geleneğinde, patrimonyal devlet yapısında, Batılılaşma akımlarıyla birlikte oluşan merkez-çevre çatışmasında arayan yaklaşımları okuruz, tartışırız. Ekonomi politik geleneğinden bakanlar ise, sanayileşmeyi desteklemeyen kapitalist birikim stratejisinin talan ekonomisine ve rantıye kapitalizmine nasıl yol açtığını anlatır. Ekonomik bağımlılık ve emperyalizmin yol açtığı dışa kaynak transferinin sonucu oluşan siyasal bağımlılık ve yoksulluk çözümlenemeleri, kafamızı kurcalayan meselelere açıklayıcı çerçeveler sunar. Bütün bu yaklaşımların bize bilgilerin Türkiye’yi anlamamızı kolaylaştırdığı çok açıktır. Ama, bütün bu ‘iddialı’ yaklaşımların bakmadığı, atladığı, önemsiz gördüğü bir alan var ki Türkiye’de sosyal bilimcilerin temel bir çözümlenme alanına ilişkin körlüğünü bize gösterir. Türkiye’nin son iki yüz yılını açıklayan modernleşme, kapitalistleşme ve uluslaşma süreçlerini belirleyen *düzenleme stratejileri* içinde ‘devlet’ ve ‘piyasa’ odaklı stratejilerin yanısıra ‘aile’ odaklı stratejinin düzenleyici gücü, bu körlük nedeniyle hep çözümlenme dışı kalır.

Toplumsal yaşamın aile odaklı alanı derken sadece hukukî aile yapısını kastetmiyorum. Vurgulamak istediğim, öncelikle kandaşlık ve evlilik ile oluşan toplumsal ilişkiler örüntüsüdür elbette. Ama, aile odaklı toplumsal örüntülerden bunun ötesine geçen bir alanı; genel olarak akrabalık ilişkileri diyebileceğimiz sosyallik alanını; bunun yerleşime, etnik ve dinî cemaatleşmeye dayanan sosyal ilişkilerle iç içe geçerek oluşturduğu örüntüleri kastediyorum. Aslında bu alan klâsik modernleşme tanımlarında, sanayileşme, kentleşme ve kapitalist piyasa dinamiklerinin gelişimi ile yok olacağı söylenen bir alandır. Modernleşme kuramcılarının bu önermesinin hâlâ gerçekleşmemiş olması gerçeği bir yana, aile dediğimiz kurumsal yapıyı¹ kuşatan toplumsal dokuların çözümlenmeye katılmaması -hem Marksist hem de liberal kuramcılar arasında- neredeyse bir gelenek hâline gelmiştir. Modernist sosyal bilimcilerin büyük çoğunluğunun toplumsal çözümlenmeyi sadece devlet ve ‘formel’ toplum odaklı görmesi; bu çözümlenmeden söz konusu ‘enformel’ alanı dışlaması, sosyal bilimler alanındaki modernist epistemoloji geleneğinin tipik bir göstergesidir.

¹ Bir kurumsal yapı olarak ailenin anlamı ve değişim dinamiklerinin tanımlanışı için bkz: Therborn, G., (2004), *Between Sex and Power: Family in the World 1900-2000*, Routledge.

Modernleşmeci epistemolojinin dikkate aldığı toplumsal dinamikler ücretli işgücü, örgütlü çıkar grupları, sermaye hareketleri, metalaşma süreçleri benzeri dinamiklerdir. Bu dinamiklerin gelişiminde sanki ailesini geçindirme rolünü sosyal bir sorumluluk olarak sırtında taşıyan işçinin erkek kimliğinin; sigortasız ve sendikasız, hattâ kaçak çalışan işçinin etnik cemaatine olan bağlılığının; sermaye grupları çatışmaları arkasında dinî inanç gruplarının farklılaşan çıkarlarının kurucu etkisi yokmuş gibi davranılıyor.

Aile odaklı toplumsal örüntülerin bu yazı açısından önemli özelliği, modernleşmeci paradigma tarafından dışlanmış olmasının yanı sıra, kadınların bu alandaki birçok insanî ilişkiyi düzenleme ‘meşruiyeti’ne sahip olmasıdır. Aile içi düzenlemeler, akrabalar arası ilişkiler, cemaat içi karşılıkların ayarlanması, genellikle kadınların düzenlenmesine bırakılmış alanlardır.² Kadınların kendilerini görünür kılabildikleri ve değişik güçlenme stratejileri ile etkin olabildikleri bu ‘enformel’ örüntüler alanı, aynı zamanda cinsiyet rejimlerinin³ de beslenme ve donanım oluşturma alanıdır. Modernleşmeci paradigmanın görmek istemediği bu alan –bir tür pre-modern olan ve yok olmaya mahkum sosyallikler olarak, modernleşmenin iktidar pratiklerine çok geniş olanaklar sunuyor.

AİLE İLE TOPLUMU AYIRAN BİR DÜZENLEME STRATEJİSİ OLARAK MODERNLİK

Kapitalistleşme ve onun zihinsel uzantısı olan modernleşme süreçlerinin düzenleme stratejilerine olan gereksinmesi açıktır ve düzenleme pratiklerinin kurucu özneleri piyasa/sermaye, devlet/siyasal iktidar olduğu kadar cinsiyet kimliklerinin, çocuk yetiştirme politikalarının, nihâyet cinselliği denetleme pratiklerinin kurucu öznesi olarak ‘aile’ de önemli işlev görür. ‘Devlet’in ve ‘piyasa’nın yanında ‘aile’nin de kurucu ve düzenleyici kapasitesini görmek, sosyal bilimciler için önemli bir körlükten kurtulma olanağı sunar.

² Kadınların cemaat ve kandaşlığa dayalı ilişkilerin taşıyıcısı olduğunu söyleyen feminist araştırmacılar, bu alanda ufuk açıcı çözümler yapıyorlar. Bunların öncülerine örnek için bkz: Yuval-Davis, N. (1997), *Gender and Nation*, Sage; Kandiyoti, D., (der.), (1996), *Gendering the Middle East: Emerging Perspectives*, I. B. Tauris Publ.; Abu-Lughod, (der.), (1998), *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East*, Princeton Univ. Press; Joseph, S. ve S. Slyomovics, (der.), (2001), *Women and Power in the Middle East*, Univ. of Pennsylvania Press.

³ *Cinsiyet rejimi* kavramı ile, toplumsal olguların cinslere ve cinsiyetlere atfedilen özelliklerle ilişkilendirilerek iktidar süreçlerine eklenmesini kastediyorum. Diğer deyişle, toplumsal hiyerarşiler ile cinsiyet hiyerarşileri arasında kurulan metaforik ilişkiler yoluyla, sınıf, etnik köken, bölge ve irka dayalı toplumsal özneler arasındaki iktidar ilişkilerini ‘doğallaştırın’, yani ‘cinsiyetlendiren’ toplumsal örüntüleri kastediyorum.

Modernlik, en genel tanımıyla, insanlar tarafından *düzenlenebilir bir toplumsallık* hayâl etmektir. Gerçekten de modernleşme süreçleri toplumsal yaşamın aslında birbiriyle ilişkili alanlarını ayırıştırma ve farklılaştırma ile kendini var etmiştir; ortaya çıkan farklı toplumsal alanlar arasında oluşan iktidar ilişkileri de, düzenlemenin malzemesi olmaktadır. Modernleşme, toplum-devlet, aile-toplum, özel-kamusal, sivil-siyasal, kişisel-toplumsal gibi insan yaşamını farklı alanlara bölme ve *sosyalliğe farklı veçheler atfetme* özelliği ile çok güçlü bir düzenleme iktidarına sahip olmuştur. Batı'nın modernlik anlayışından türeyen bu anlayış, insan yaşamını, *aile yaşamı* ve *toplum yaşamı* diye bölümlenmekle kalmamış, aileyi duygusallığın, biyolojik ve manevî gereksinmelerin alanı olarak tanımlarken, toplumu da çıkarın, çatışmanın, şiddetin ve gücün, yani maddî süreçlerin alanı olarak tanımlamıştır. Bu birbirinin zıttı olan iki alan aynı zamanda cinsiyetlendirilmiş özelliklerle birlikte kurulmuştur. Aile alanının dişilliği, toplumsal alanın erilliği ile farklılığa dayalı bir bütünlük oluşturur. Modernin zihniyeti, aileyi toplumun temsil ettiği *ekonomik çıkardan* ve *siyaseti kurma erkinden* dışlamıştır. Modernlik, bir bütün olan insan eylemlerinin farklı epistemolojik mekânlara ve bağlamlara ilintilendirilmesi ile sanki kendine özgü bir ontoloji de kurmuştur. Modernliğin bu *ayırarak sınıflandırma pratiğinin* tamamen cinsiyetlendirilmiş bir düzenleme olduğunu unutmamak gerekir.⁴

Modernliğin eleştirel kuramcılarında Foucault, modernliğin kullandığı düzenleme pratikleri arasında cinselliğin, bir düzenleme pratiği ve bio-politik olarak nasıl oluştuğuna dair çok ufuk açıcı çözümler yapmıştır.⁵ Evlilik, aşk, romantizm, sağlıklı çocuk yetiştirme, sada-

⁴ Feminist literatürdeki çok yaygın bir tartışma alanı oluşturan modernlik eleştirilerine örnek Türkçe yayın olarak bkz: Pateman, Carole, (1993), "Kardeşlerarası Toplumsal Sözleşme", *Sivil Toplum ve Devlet*, (der.) J. Keane, Ayrıntı Yay.; Frazer, Nancy, (1998), "Cinsiyet Eşitliği ve Refah Devleti: Sanayi Sonrası Bir Düşünme Girişimi", içinde, *Demokrasi ve Farklılık*, (der.) S. Benhabib, WALD Yayınları; Phillips, Anne, (1995), *Demokrasinin Cinsiyeti*, Metis Yayınları; Phillips, Anne, (1995), "Feministler Liberal Demokrasiden Vazgeçmeli mi?", *Mürekkep*, 1, ss. 62-69. Tartışmaların öncü yazarlarından bazı örnekler için bkz: Eisenstein, Zillah, (1996), "Equalizing Privacy and Specifying Equality" içinde N. Hirschmann, et. al., (der.), *Revisioning the Political*, Westview Press. ss. 181-192; Mansbridge, J., (1998), "Feminism and Democracy", içinde, *Feminism and Politics*, (der.) A. Phillips, Oxford Univ. Press. ss. 142-58; Squires, Judith, (1999), "Representation", içinde *Gender in Political Theory*, Polity Press. ss. 194-224; Okin, Susan Moller, (1991), "Gender, the Public and the Private", içinde, *Political Theory Today*, (der.) D. Held, Polity Press, ss. 67-90; Pateman, Carole, (1989), "Feminist Critique of the Public-Private Dichotomy", içinde *The Disorder of Women*, Stanford Univ. Press, ss. 118-140.

⁵ Foucault'nun cinselliğin düzenlenmesi ile modern öznenin nasıl düzenlendiği üzerine ilginç yorumu onun *Cinselliğin Tarihi* (Afa Yay., 1994) adlı üç ciltlik kitabında ve ayrıca modern

kat/ihanet, cinsel zevk, mahremiyet ve duygusal destek gibi modern anlayışlar esas olarak insanların, *üretim* ve *siyaset* gibi temel ve zorunlu etkinlikleri dışında kalan sosyallikleri olduğu iddiası, modern sosyalliğin kurucu bir söylemi olarak zaman içinde gelişiyor. Foucaultcu anlamda bir bio-politik, cinselliğin, çocukluğun, ailenin örgütlenmesinin modernlik tarafından nasıl bir iktidar pratiği olarak yeniden kurularak var edildiğini gösteriyor; dahası bunun modernliğin bir tür mantığı olduğunu söylüyor. Böyle bir izlekten gidecek olursak, Türk modernleşme projesinin de bir modern Türk ailesi yaratma fikri⁶ üzerinden kurgulandığını görürüz. Türk ailesinin kuruluş süreci ise çağdaş Türk kadını imgesine dayanır.

BİR DÜZENLEME STRATEJİSİ OLARAK ‘MODERN TÜRK AİLESİ’ VE ‘MODERN TÜRK KADINI’

Türkiye tarihinin bir modernleşme tarihi olarak okunması bir tür epistemolojik paradigmadır ve kendi içinde bir tutarlılık arz eder. Bu modernleşmenin, kapitalistleşme ve uluslaşma ile olan yakın içsel bağlantısı ise her zaman analizlerin temel sorusudur. Bu analizlerin birinci derdi ise kendini Avrupa’nın modernleşme, uluslaşma ve kapitalistleşme süreçleri ile karşılaştırdığında ortaya çıkan farkları ve benzerlikleri anlamlandırma zorunluluğudur. Bu paradigmadan bakarsak, Kıta Avrupası’nın, tarihsel olarak, erken kapitalistleşme dinamikleri ile şekillenen ilk ulus-devletlerinin önyak oldukları modernleşme süreçleri ile şekillendiğini söyleyebiliriz. Ardıl süreçlerde kapitalistleşme dinamikleri ile yüzyüze gelen coğrafyalarda ise değişim dinamikleri farklı öncelikler yaratmıştır. Türkiye’nin sosyal coğrafyası, geç kapitalistleşen diğer coğrafyalara benzer bir biçimde, piyasayı düzenlemek için önce devleti düzenlemek zorunda kalmıştır. Bu da uluslaşma ile ilgili dinamiklerin daha başat olduğu bir modernleşmenin kuruluş dönemine egemen olması anlamına gelir.

Türk modernleşmesinin başat düzenleme pratiğinin uluslaşma olması, kurucu öznesi olan *Türk Ulusunu* tanımlama tartışmalarının politik anlamını gösterir. Türk ulusunun tanımlanma pratiği olan Türk milliyetçiliği, bütün geç uluslaşan veya sömürge deneyimi üstüne kurulan diğer milliyetçilikler gibi, ‘Batı’ ile olan ilişkisinde patolojik yarılmalar, şizofrenik parçalanmalar ile birlikte var olmuştur. Sonradan uluslaşan topluluklar, kendi kimliklerini -bütün benzeşme, aynılık iddialarına rağmen- *ilk ulus-*

öznenin kuruluşu üzerine yazdığı sayısız yazıda, örneğin *Özne ve İktidar Seçme yazılar 2*, (Ayrıntı Yay., 2000) kitabında bulunabilir.

⁶ Bu konuda yeni yapılmış bir çalışma için bkz: Aytaç, Ahmet Murat, (2003), “Aile ve Siyaset: Türkiye’de Modern Aile Fikrinin Oluşması”, *A.Ü.S.B.E. siyaset bilimi ABD yayımlanmamış yüksek lisans tezi*.

lar olarak ortaya çıkan kapitalist toplumlara göre bir fark olarak tanımlamak⁷ zorunda kalmışlardır.

Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkış koşullarını da tanımladığını düşündüğüm bu bağlamı anlamak için XIX. ve XX. yüzyılın toplumsal değişimlerinin içinde olduğu Doğu-Batı geriliminin nasıl somutlandığını düşünmek gerekiyor. Türkiye, kendi uluslaşma ve modernleşme dinamikleri, dışsal dinamikler ile harekete geçirilmiş bir sürecin sosyal-siyasal ürünüdür. Diğer deyişle, yeni bir ulus-devletin yaratılması gereksinmesinden türeyen düzenleme stratejileri ile sermaye ve kapitalist-piyasa mantığının düzenleme stratejilerinin farklılaşması, dikkat gereken özgünlüklerin yaratıcısıdır. Bu farklar ulus-devleti veya kapitalist piyasayı düzenlemeye yönelik cinsiyet rejimleri arasındaki farkları da gösterir. Kapitalist piyasa dinamikleri, kadınların ve erkeklerin –farklı emek türleri olarak– ücretli işgücü hâline dönüştürülmesi eğilimleri yaratırken; ulus-devlet yaratma süreçleri, erkekleri vatansever askerler, kadınları da doğurgan analar ve sadık eşler hâline dönüştürme dinamikleri yaratma eğilimindedir.⁸

Türkiye'nin uluslaşma ve kapitalistleşme gereksinmelerinin anlam oluşturma bağlamı olan modernleşmeci zihniyet, Avrupa'dan geri kalmışlık korkusu içinde varlık bulan XIX. yüzyıl sonu Türk milliyetçilerine, sadece *Doğu-Batı farkı söylemi* içinde hareket etme olanağı sunabilmiştir. Dünyanın Doğu ve Batı olarak iki farklı kültür ve uygarlıktan oluştuğu; bunlar arasındaki farkların anlamlandırılması ile vücut bulan *oryantalizmin* tanımladığı konumlar, özneler ve farklardan oluşan anlam dünyası, Türkiye'de modernleşmenin gelişimini anlamlandıran ve yönlendiren temel bağlamlardan önde geleni olmuştur. Oryantalizmin kurucu unsuru olan Doğu-Batı farkının temel özelliklerinden biri de farklı cinsiyetler ve farklı cinsellikler anlatıcısıdır.⁹ Bir zihniyet tarzı olarak oryantalizm, Doğu'yu Batı'dan farklı olarak tanımladığında, bu farkı cinsiyetlendirecek, hattâ Doğu'nun kendisini de Batı karşısında, tahakküm altında tutulabilecek bir 'dişil' dünya olarak anlamlandırılarak var olagelmıştır.

⁷ Uluslaşma süreçlerinin birbirlerinin karşısındaki konumlanışına göre nasıl oluştuğu tartışmalarının öncülerinden Partha Chatterjee'nin Türkçe'ye çevrilmiş çalışmalarına bakılabilir: (2002), *Ulus ve Parçaları*, İletişim Yay.; (1989), *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*, İletişim Yay.

⁸ Milliyetçiliğin etkisi ile oluşan kadın kimliklerinin özgünlüğü üzerine bkz: Altınay, Ayşe Gül, (der.), (2000), *Vatan, Millet, Kadınlar*, İletişim Yay.

⁹ Oryantalizmin cinsellik anlatısına örnek için bkz: Yeğenoğlu, Meyda, (2003), *Sömürgeci Fantaziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*, Metis Yay; Schick, İrvin Cemil, (2000), *Batı'nın Cinsel Kıyısı: Başkalkıç Söylemde Cinsellik ve Mekânsallık*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN EPİSTEMOLOJİSİ: BATI'DAN BİR FARK OLARAK 'TÜRK KADINI' VE 'TÜRK AİLESİ'

XVIII. ve XX. yüzyıllar arasında, önce gelişen kapitalist yapıların dünyanın geri kalan bölgelerine yönelttikleri tehdit ile oluşan *Doğu-Batı farkları 'temel' söylemi*, bu dönemlerin bütün zihniyet süreçlerine damgasını vurmuştur. Türk modernleşmesi de bu tarihsel bağlam içinde ulus-devlet kurmaya soyunmuş bir gelişmedir. Bu bağlamda, Türk modernleşmesi kendini ne kadar Batı ile ilişkili tanımlamaya çalışsa da –aslında Batı'nın maddî kuruluşu içinde yer almadığı için– bu özdeşlik sorunlu olmuştur; Batı ile her ayrımlık iddiası aynı zamanda bir farklılık iddiası ile birlikte var olabilmıştır. Türk modernleşmesi de bu kurucu epistemolojik gerçeklikten nasibini almıştır. Türk modernleşmesinin ana dokusunu oluşturan milliyetçi düşünce, Batıcılık akımları etkisinde kalarak şekillenmiş olmasına rağmen, kendisini tanımlamak için, Batı'dan farklarını tanımlamak zorunda kalmıştır. Bu farkın en yaygın tarzı da uygarlık(bilim) ile kültür arasında yapılan fark tanımından türeyen bildiğimiz *millî kültürü koruma gereği söylemine* dönüşmüş hâlidir. Türk modernleşmesinin kendini tanımlarken Batı ile arasındaki mesafeyi 'doktrine' etme tarzını anlamak için, dönemin Batılılaşma/aşırı Batılılaşma tartışmalarına bu gözle bakmak öğretici olur.

Bu süreç, Türk modernleşmeci elitlerinin cinsiyet eşitliği anlayışının gelişimine, *modern olma ama Batı'dan farklı olma gereksinimi* olarak, damgasını vurmuştur. 'Dışsal' gelişmeye tepki olarak doğan Türk milliyetçiliğinin *fark kurma pratiği*, 'Batı tarafından yok edilmemek için bir fark olarak yerli kültürü korumak' ile 'Batı'ya karşı kendini savunmak için Batıcı olmak' arasındaki gerilim içinde oluşmuştur. 'Batı' olan bilim ve teknik ile bütünleşirken 'Doğu' da kültür ile tanımlanıyordu. Kültür'ün farklılığını göstermek, bu fark üzerinden kendi ulus olma hakkını savunmak anlamına geliyordu. Bu tür milliyetçilik erilliği, ulusun bekçisi olmak, militer politikaları desteklemek, vatani savunmak, ulusal kalkınmayı gerçekleştirmek ile özdeşleştirerek Batı'dan farksızlık, benzerlik, boy ölçüşebilirlik iddiasını oluşturmuştur. Batı'dan farklı olan ise, dine, kimliğe, cemaate, yerel kültüre, namus ve şerefe ait olan, yani dışil olandır; yerel ve özel olanın sürdürücüsü olan bu dışillik, kültürün göstergesi olan giysiler, renkler, konut ve aile yaşamlarının özgünlüğü ile sembolize edilmekte; müzik ve yemek üzerinden tanımlanan ulusal farklar arasındaki fark fantazilerine dönüşerek varlığını sürdürmektedir. Demokratik geleneklerin savunucusu olduğu düşünülen *çokkültürlülük* bile artık bu *cinsiyetlendirilmiş farkların* göstergeleri üzerinden tanımlanmaktadır.

‘Batı’ içinde kalarak ‘fark’ oluşturmak süreci, kurucu elitlerin eril zihniyetiyle beslendiğinde, zamanla cinsiyetlenmiş anlamlara dönüştü. Kurucu iradenin, ‘Batı gibi’ yaşamak; ama, ‘erkeklik’ dışında kalan bir alandan bir ‘gösteren oluşturmak’ aracılığıyla kültürün temsilini düzenleme iradesi *millî kültürün kadın/aile öznesini* yaratmıştır. Batılı olmayacak olanın temsilini olanaklı kılan göstergeler alanı kadın ve aile etrafında odaklanan ve esas olarak cinsel ahlâkın düzenleme alanına yönelmiştir. İşte bu anlamda, Türk modernleşmesinin kurucu öğelerinden biri olan *modern Türk kadını aslında Batı’dan bir ‘fark’tır.*

XX. yüzyılda oluşan ‘geç milliyetçilik’lerde Batı ile farkın semantik kurgusunun bir *cinsiyet rejimi* oluşumuna uygun ortam sağladığını görmek, bu cinsiyet rejiminin otoriter yapısını anlamada önemli ipuçları sunmaktadır. Batı’dan farklı olanı tanımlamak ile toplumsallık içinde ‘dişil’ olanı ayırarak ‘göstermek’, bu cinsiyet rejiminin temel düzenleme stratejisini oluşturuyor. Bu stratejinin gönüllü katılımcıları olan kadınlar, kendi ‘gösteren’ konumlarını kendi yararları için kullanılabilme pratiği üzerine binen bir meşruluk yaratıyorlar. Millî kültür ve ulusun namusunu temsil eden kadınlar bu temsiliyetin karşılığı olan kamusal görünürlüğü elde edebiliyorlar. Ama, bu kültür ne kadar ‘öz’ olarak tanımlanırsa, değişmezlik atfetme ve araçsallaştırma da o kadar güçlü oluyor. İşte bu nedenle, *kültürün sembolleri olan kadınlar konuşamaz, kendi sorunları adına savaşılamaz; sadece ‘gösterir’ler; kendi adlarına bir özne veya irade değildir.*

Batılılaşmanın patolojisini içinde taşıyan modern Türk kadını kimliğinin, göstereni olduğu millî kültür alanı, toplumsallığı sürekli yeniden ve yeniden düzenleme olanağı sunan çok esnek bir stratejiler alanı sunmuştur. Nitekim, millî kültür adına yapılan siyasal düzenlemelere bakacak olursak, siyasal iktidarların bu cinsiyetlendirme ile neler yarattığını görmek olanaklıdır. Modernliğin otoriter tarzları ile erilliğin modern tahakküm tarzları, bu cinsiyetlendirme sayesinde çok yaratıcı eklemlemeler gerçekleştirebilmiştir. Türk milliyetçi ve modernist elitlerinin ulus tahayyülü cinsiyetlendirilmiş bir toplumsal pratiktir; bu sürecin analizi ise bize orta sınıf erilliğinin sınırlarını gösterir.

TÜRK MODERNLEŞMESİNİN KADIN VE AİLE

TAHAYYÜLÜ: SINIFSAK FARKLAR VE SINIRLAR

Zaman içinde Türk kadını ve Türk ailesi öznelirinin sınırlarının nasıl çizildiğine bakarsak bazı düzenleyici söylemlerin sürekliliğini görürüz. Bunlardan biri *aşırı Batılılaşma söylemi*’dir. Türk modernleşmesinin XIX. yüzyıl sonu Osmanlı aristokratları ve İstanbul üst sınıfı içinden

gelişen tarzı ile modernleşen eğitim kurumlarından yetişen orta sınıf ‘Anadolucu’ tarzı arasındaki farkların, yeni kurulacak cumhuriyetin siyasal kimliğini yakından ilgilendiren niteliği malumdur. Bu farkın tanımlanmasında ‘Anadolucu’ kesimin, Osmanlı üst sınıf/hanedan ve İstanbul odaklı tarzlarını dışlamak için, bu kesimin kadınlarının ve erkeklerinin Batı hayranlığını /Batı taklitçiliğini tartışıyor olması ilginçtir.

Batı taklitçiliği eğitim, sanayi malları üretimi, askerî örgütlenme gibi alanlarda Türk modernleşmesinin önemli bir stratejisi olmasına karşı, aile hayatımızda Batı taklidi olmanın çok tehlikeli kopmalar ve yozlaşmalar yaratabileceği söylenegelmiştir. Aşırı Batıcılık, tüketim düşkünlüğü, aylaklık, asalaklık, cinsellik merkezli bir yaşamın yozluğu anlamına gelir. Alafrangalık, **tangoluk** tanımları bugün de çok canlı olan bu söylemin Batı tarzı yaşam olanaklarına sahip ‘üst sınıf’ kadın kimliklerine bir gönderme veya mesafelendirir. Üst sınıf kadınlık karşı alınarak yürütülen dışlamaların bir tür *eril paranoya* hâline dönüştüğü bile söylenebilir. “Fazla batılılaşırsak ailemiz ve insanî olan değerlerimiz yok olacak” söylemi değişik dönemler boyunca geçerliliğini sürdürmüş ve hâlâ sürdürmekte olan verimli bir anlam üretim alanıdır. Bu söylemin düzenlediği alanın bir tür özgürlük talebiyle ortaya çıkacak olan üst sınıf kadınların yaşam pratikleri olduğu gayet açıktır. *Kadınların özgürlüğünün sınırı Batı’ya benzememekten geçer.*

Batı’nın tehdidi karşısında bir ulus olarak ayakta durabilme meselesi, *modern Türk kadınının* nasıl yaşadığı ile her zaman yakından ilişkili olmuştur. Geri kalmış, yoksul ülkesinin kalkınması için Anadolu yollarında mücadele eden, gerektiğinde savaştan Türk kadını imgesi, bu anlamda aktif ve kamusal görünürlüğü olan kadınlara gönderme yapar. Bu görev peşindeki fedakâr ve cefakâr modern kadından kendi kişisel varlığını ve sorunlarını unutacak kadar suskunluk ve cinsel açıdan da aseksüelliğe varan pürühenlik beklenir.¹⁰

Böylece, cinselliğin denetimi ile siyasal rejimin kuruluşu eş ve iç içe süreçler olarak gerçekleşir. Üst sınıf farklarını çizen sınırlar başka bir

¹⁰ Modern Türk kadını kimliği üzerine yakın dönemde geniş bir literatür oluştu. Örnek için bkz: Berktaş, Fatmagül (2002), “Doğu ile Batı’nın Birleştiği Yer: Kadın İmgesinin Kurgulanışı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık cilt 3*, İletişim Yayınları. Durakbasa, Ayşe, (1998), “Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve ‘Münevver Erkekler’ içinde *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayını; Kadioğlu, Ayşe, (1998), “Cinselliğin İnkârı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları”, içinde *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (ibid); Şerifsoy, Selda, (2000), “Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi, 1928-1950”, içinde *Vatan, Millet, Kadınlar*, (der.) A. G. Altınay, İletişim Yayınları, Toska, Zehra, (1998), “Cumhuriyetin Kadın İdeali: Eşiği Aşanlar ve Aşamayanlar”, içinde *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, (ibid).

noktada alt sınıf kadınlık tarzları ile ‘modern kadın’ kimliğini de ayrıştırır. Modern kadının ötekisi olarak kurulan *geleneksel kadın*, öteki uçta hem cehalet, bağımlılık ve ezilmişliğin hem de çalışkanlık ve fedakârlığın sembolü olarak tanımlanır. Kırsal dünyanın, aşiret ve cemaat ilişkilerinin, etnik ve dinî kimliklerin dünyası -modernliğin dışarıda tutmaya çalıştığı toplumsallıklar olarak- kadın kimlikleri ile ilişkilendirilebildiğinde kolaylıkla dışlanabilir. *Geleneksel ve modern kadın kimliği ikilemi*¹¹ İslamcı-laik kadın kimlikleri farkına dönüşerek zaman içinde siyasal rejim tartışmalarının ‘gösteren’ine dönüşmüş ve siyasal alanın kurucu dışlamalarına epey zemin oluşturmuştur ve hâlâ da oluşturmaktadır.

Alt sınıf kadınlarına yönelik dışlama pratiklerini düzenleyen bu söylem, yüzyılın başındaki kadın hareketleri içinde olduğu gibi yüzyılın sonunda, 1980 sonrası güçlenen kadın hareketleri içinde de çok önemli siyasal sonuçlara yol açmıştır; ideolojik üst kimliklerin kadın hareketini parçalı hâlde sürdürmesine katkıda bulunmuştur. Modernliğin bir iktidar stratejisi olarak dışladığı *gelenek*, modernleşmeci siyasal çevrelerle çıkar çatışmasına giren dinî, etnik ve yerel güçlerin gösterenine dönüşmüştür. Bu gösterenin en önemli ögesi de, bilindiği üzere, kadın bedeni, cinselliği, doğurganlığı, dil ve kültürel konuşma pratikleri, vb. aracılığıyla kurulmuştur. Modernlik üzerinde çatışan siyasal çevrelerin bu cinsiyetlendirme pratiği sayesinde, merkezin erilliği karşısında yerel cemaatlerin dışlaştırılması modern dönem Türkiye siyasetinin en önemli eksenlerinden birini oluşturmuştur.

Türk modernleşmesinin kadın ve aile söylemleri alt ve üst sınıf kadın kimlikleri tanımlayarak sınıflararası farkların düzenlenmesinde temel bir rol oynamaktadır. Bu özellikleri itibariyle modern kadın ve aile tanımlarının orta sınıf, modernleşmeci, kentli erkek kurucuların tahayyülünü yansıttığı söylenebilir. Bu tahayyül gereği *modern kadın* mazbutluk, fedakârlık ve aileye sadakat özellikleri ile üst sınıf aşırılıklarına karşıt olarak; eğitilmiş, haklarını bilen, kamusal görünürlüğe sahip özellikleri ile de alt sınıf gelenekselliğine karşı bir duruş olarak yaşam bulur.

Bu tahayyülün orta sınıf içi düzenlemeleri de benzer bir siyasal gerilim anlatısı içinde şekillenmiştir. Bu modern kadın kimliğinin en sorunlu, çatışma potansiyeli taşıyan noktası ‘*kamusal alanda görünür olma gereği*’dir. Kadınların bu görünürlüğü siyasal özne hâline gelerek siyaseti

¹¹ Bu kimliklerin özellikleri için bkz. Sancar Üşür, Serpil, (1998), “Siyasal Kurumlarda Cinsiyetçilik ve Kadınların Söylemsel Kuşatılmışlığı”, *Kadın ve Gelecek*, TODAIE Yayınları ve “Gender and Class Ideologies in Turkey”, *Beyond Sex and Gender: The Future of Women’s Studies, Women’s Studies Network (UK) 15. Yıllık Kongresi’ne sunulan tebliğ*, 19-21 Eylül, 2002, Belfast, K. İrlanda.

değiştirme noktasına ulaşma riskini her zaman içinde taşımaktadır. O nedenle, bu görünürlüğü pasifleştirilmesi, işlevsizleştirilmesi, şekilsel kılınması bu düzenlemenin önemli yoğunlaşma noktaları olmuştur. Kadınların eşit vatandaşlık konumları ile çok ilgili olan bu durum, 1930'ların başlarında tek parti rejiminin kurulması sırasında yapılan düzenlemelerden çok beslenmiştir. Türk Kadınlar Birliği (TKB)'nin devlet ve partiden (CHF) özerkleşmeye çalışan taleplerinin baskı ile karşılaşması, vali marifetiyle kadın örgütlerine başkan tayin etme, TKB'nin siyasal taleplerle değil, sosyal yardım faaliyetleriyle uğraşmaya yönlendirilmiş olması¹² bu düzenleme stratejisinin önemli bir başarısı olmuştur. Bu sayede bugüne kadar varlığını sürdüren bir modelleme gerçekleşmiş; kadınların siyasal toplum içinde bile siyasetle değil, *topluma yararlı sosyal faaliyet* denen şeylerle uğraşmalarının meşruluğu sağlanmıştır. Bu durum bugün hâlâ siyasal partiler içindeki kadınların erkeklerden farklı ve ikincil alanlara yönlendirilmesi olgusunu da açıklar. Diğer deyişle, modern Türk kadınının Batı'ya karşı bir gösterge olan kamusal görünürlüğü, taşıdığı eşitlik potansiyeli ile onun siyasal toplum içinde bile siyasal olmayan işler ile görevlendirilerek dışlanması arasındaki gidip gelmeler ile var olmuştur. Siyasal partiler içindeki 'kermes düzenleyici kadınlar' imajı bu sayede yaşayan bir model hâline gelmiştir. Tek parti döneminin yarattığı bu düzenleme bugüne çok değişmeden gelebilmiş, kadınların 'siyasal temsili' yerine sosyal faaliyet ile uğraşmaları 'alışkanlığı'nı yaratmıştır.

Modernleşme yanlısı düşüncenin kadın kimlikleri etrafında edebiyatta, siyasette, eğitimde sürdürdüğü tartışmalar aynı zamanda modern anlamda sevgiye dayalı bir evlilik ve çekirdek aile talebi ile ilgilidir. Bu aile, dinin, yerelliğin, cemaatin ve aristokrasinin geniş/cemaate dayalı ailesine meydan okuma zihniyetini yansıtır. Bu modern ailenin erkekleri 'babasız'dır¹³; hiçbir otoriteye boyun eğmez. Başka konumlar ve kimlikler üye-

¹² Dönemin gelişmeleri ve Türk Kadınlar Birliği üzerine bkz: Zihnioğlu, Yaprak, (2004), *Kadınsız İnkılâp: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yay.; Baykan, Ayşegül ve Belma Ötüş-Baskett, (1999), *Nezihe Muhittin ve "Türk Kadını" 1931*, İletişim Yay.; Durakbaşa, Ayşe (2000) *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm*, İletişim Yayınları.

¹³ Türkiye'de modern erkeklik kurgusu üzerine hemen hiç bir araştırma yoktur. Tanzimat ve Cumhuriyet döneminin erkeklik kimliği üzerine istisnaî çalışmalar için bkz: Parla, Jale, (1990), *Babalar ve Oğullar: Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*, İletişim Yay.; Sirman, Nükhet, (2000), "Gender Construction and Nationalist Discourse: Dethroning the Father in the Early Turkish Novel", içinde *Gender and Identity Construction: Women of Central Asia, the Caucasus and Turkey*, (der.) F. Acar, A. Güneş-Ayata, Brill ve "Writing the Usual Love Story: The Fashioning of Conjugal and National Subjects in Turkey", içinde *Gender, Agency and Change*, (der.) V. A. Goddard, Routledge.

rine konuşan, ama kendi üzerine konuşulmayandır; bir tür ‘kerameti kendinden menkul konum’ olarak modern erkeklik de kendi sınıfsal sınırları içinde metaforik/sembolik anlamlandırmalar aracılığı ile çizilmiştir. Aslında eril şiddet, kan davası, namus cinayeti onun değil, alt sınıf ‘feodal erkek’ davranışıdır. Bu orta sınıf modern erkeğin aslında kendi eşi gibi mazbut ve toplumsal görevlerle ‘misyonlandırılmış’ bir meşruluk hattı vardır. Hem vatani ve ulusu koruyacak, hem de ailesini yönetip geçindirecektir.

OTORİTER MODERNLİĞE VE ERİL OTORİTERLİĞE KARŞI DÖNÜŞTÜRÜCÜ PRATİKLERİN GÜCÜ

Türk modernleşmesinin kurucu öznelinin tahayyüllerinin şekillendiği bağlamlar, değişik tarihsel dönemlerde değişik çatışmalar ile yeniden ve yeniden düzenlenmiştir. Bugünden bakıldığında sorulması gereken soru, aslında, kurucu iradenin nasıl oluştuğu değil, bugüne kadar neden değişmediği veya nasıl değiştiğidir. Kurucu dönemin 1880’lerden 1930’lara devam ettiğini düşünürsek ve aradaki tek parti döneminin despotizmini paranteze alırsak, sonraki dönemlerin bu mirası nasıl şekillendirdiği konusu daha merkezî öneme kavuşur. Çok partili döneme geçişin temsil ettiği çoğul modernlikler, Türk modernleşmesinin karakteristiğini oluşturan bu cinsiyet rejiminin temel özelliklerini neden değiştirmemiştir? Dahası, dünyada ve Türkiye’de XX. yüzyılın en son radikal akımını temsil eden 1968 hareketlerinin ve sol radikalizmin bu rejimin değişmesine yönelik bir zorlaması ve çatışmalı konumları olmuş mudur? Gerek 1950’ler gerekse 1960’ların dönüştürücü çatışmaları cinsiyet rejimi açısından çok fazla incelenmemiş olmakla birlikte, temel bağlamın değişmediği; modern kadın imgesinin gündelik yaşam içinde zamanla ve gelişmeyle ortaya çıkan maddî değişimlerin (yeni eğitim ve istihdam olanakları, medyatik görünürlükler, vb.) bağlamında çoğullaştığı söylenebilir. Ama, Batı’nın tehditi altındaki kırılğan Türk ailesi sürekli teyakkuz hâlinde olmaya devam etmektedir. Modern kadın imgesinin kamusal görünürlüğü ile birlikte oluşan suskun, sessiz ve edilgen hâli, sol siyasal imgelerle birlikte yerinden edilmiş görünmemektedir. *Türkiye’de radikal siyasal hareketlerin değiştirme iradesinin topluma değil devlete yöneldiği* gerçeğinin sonuçlarını tartışmak önemlidir. *Siyasal radikalizmin erkek birey ile devlet arasındaki egemenlik ve iktidar ilişkilerini demokratik tarzda düzenlemeyi amaçlamış olduğu* ortadadır. Özgürlükler adına ortaya çıkan radikal hareketler (sol, Kürt) ‘aile’ alanını bir demokratik düzenleme alanı

olarak politik tartışmaların ve siyasal metaforların alanına taşımadıkları için -diğer etkileri bir tarafa-, onların radikalizminin etkisi çoğu zaman milliyetçi muhafazakârlığın sınırlarını aşmamıştır.

TÜRK MODERNLEŞMESİNİN KADININA NELER OLUYOR?

Bugün, modern kadın kimliğinin toplumsal yaşamı düzenleyici gücünden çok şey yitirdiğini görüyoruz. Siyasal merkezde yer alan modernleşmeci erkek elitlerin -ister kendilerine sağ, isterse sol densin-, kadınların eşitliği ve özgürlüğü tezini açıkça terk ettikleri görülüyor. Türkiye’de yaşanan ağır eril tahakkümün militer ve milliyetçi boyutları henüz tartışılmaya başlanmadı; ama aile içinde şiddet olarak somutlanan veçhesi giderek gün yüzüne çıkıyor. Sadece namus cinayetleri olarak değil, her türlü cinsiyet temelli şiddet karşısında bu güne kadar suskun kalmış *modern orta sınıf erkeklik imgesi* değişime zorlanıyor. Eril tahakkümün sağcı olmayan muhafazakârlıkla, radikal olmayan solla, sadece devlet iktidarı karşısında tanımlanan özgürlük anlayışıyla ve kadınların güçlenmesinden duyulan yaygın korku ile ilişkili olduğunu daha açık görebiliyoruz.

Eril üstünlüğün, orta sınıf modern erkeklik imgeleri aracılığı ile yürüttüğü egemenliği önemli bir çatlama noktasına gelmiş durumda. Otoriter modernlik anlayışı, *mazbut, sadık ve sessiz modern kadın kimliği* etrafında o kadar büyük bir toplumsal uzlaşma yaratmış ki artık *kendi ‘ötekisi’ olan geleneksel kadın ile farkı fark edilmeyen* bir noktaya gelmiş. *Eril otoriterliğin dayanak yaptığı modern kadın ve aile anlayışı zaman içinde kendi ‘öteki’leri tarafından da benimsenmiş;* hayata geçirilmiş. Bugün aralarında kala kala başörtüsü takıp takmamaya ilişkin şekilsel bir fark kalan karşıt kadın kimlikleri, aynı modern kadın kimliğinin içinde erimiş, farksızlaşmış. Siyasal merkezin artık yeni bir kadın ve aile tanımına ihtiyacı var ama bunu hâlâ yapamıyor; bu nedenle de eşitlik ve özgürlük isteyen kadınlarla siyasal merkezin modernlik tanımı arasındaki mesafeler uzamakta, çatışmalar artmakta ve mutsuz ilişkiler çoğalmaktadır. Türkiye’de siyasal merkezin Türk milliyetçiliğine dayalı aile düzenleme stratejileri, artık küresel kapitalizmin yeni gereksinimleri ile karşılaşmakta ve çatırdamaktadır. Şimdiki zaman kapitalist işgücü piyasasında para kazanma becerisi ile aileye destek olabilen ‘çalışan kadın’ imgesinin geçerli olduğu bir zamana doğru hızla ilerlemektedir. ‘Münevver eş’ yerini ‘para kazanan eş’e bıraktığı zaman, otoriter modernliğin mazbut anne ve eş kimliği nasıl dönüşecektir? Batı ile aramızdaki farkı cinsel ahlâk üzerinden tanımlamaya çalışan milliyetçi modernizm, kadınların çalışınca kazandığı paralar üzerinden tanımlanan farklarla karşılaşmaya ve yüzleşmeye doğru gitmektedir.

Bugünün gelişmelerinin gösterdiği, gelecekte kadın kimlikleri üzerinden kurulan eril üstünlüğün artık toplumsal gerilimi modern ve gelenekçi olan arasındaki kadın hakları farkları üzerinden kurmakta giderek zorlandığı ve inandırıcılığını yitirmekte olduğudur. Bu farklılaştırma ve düzenleme pratiği artık tamamen bir gerçekliğe gönderme yapamayan şekilsel - erkekleri hükümete olan- ‘gelenek-şeriat’ dünyasının kadınlarını dışlayarak tutunmaya çalışmaktadır. Toplumsal değişimin tarafları gelenek ve modernlik arasındaki karşıtlıktan uzaklaşmaktadır. Onun yerine çok değişik kesimlerden kadınların kendilerine özgü güçlenme stratejileri ve özgürlük talepleri ile açıkça eril tahakküm arasında yapılanmaya dönüşüyor. Bu gelişmenin daha da sertleşerek devam edeceğini söylemek artık bir kehânet değil.

Türkiye’nin modernleşme sürecinde bir dönemi arkamızda bırakmakta olduğumuz çok açık. Bu dönemi ben otoriter modernleşme dönemi olarak adlandırıyorum. Bu dönem biterken geçmişe bakan sosyal bilimciler ve tarihçilerin, Osmanlı elitinin ‘devleti kurtarma çabası’ ile Cumhuriyet elitinin ‘yeni ulus kurma’ projelerini nasıl bir kadın, aile ve erkeklik kurgusu üzerinden tahayyül ettiklerini araştırma zamanları gelmedi mi?